

ДОКЛАД ЗА АНТИ-ЛГБТИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА В БЪЛГАРИЯ

ЗА ПЕРИОДА ОТ
ЮЛИ '25 ДО ФЕВРУАРИ '26

Co-funded by
the European Union

bilitis

GLAS

RAINBOW
NETWORK

ВЪВЕДЕНИЕ

Престъпленията от омраза са индикатор за неприемането на конкретни уязвими групи хора в едно общество, стереотипизирани като „опасни“ или „чужди“. Когато насилието е мотивирано от предразсъдък, то не се изчерпва с причинената вреда на конкретния човек. То функционира и като социален сигнал – очертава граници на „принадлежност“, внушава кой има право да присъства видимо в публичното пространство и кой следва да бъде изтласкан в мълчание. Така отделният инцидент придобива по-широк ефект: засилва страха, насърчава автоцензурата и подкопава усещането за сигурност на цяла общност.

Принципите на правовата държава изискват законът да бъде ясен, предвидим и прилаган безпристрастно; институциите да действат с дължимата грижа при разследване на престъпления, мотивирани от омраза; и жертвите да имат ефективен достъп до защита и обезщетение. Превенцията на подобни престъпления не се свежда единствено до наказание след извършването им. Тя включва системно събиране на данни, обучение на правораздавателните и полицейските органи, ясно публично осъждане на речта на омраза и изграждане на политики, които намаляват стигмата и изолацията. Само при последователно прилагане на тези принципи може да се гарантира, че достойнството и сигурността на уязвимите групи са защитени не формално, а реално.

Настоящият текст е второто издание на Доклада за анти-ЛГБТИ престъпленията от омраза в България, изготвен в рамките на проекта „Рейнбоу мрежа“ (CERV-2023-CHAR-LITI), финансиран от Програма „Граждани, равенство, права и ценности“ на Европейската комисия. Проектът има за цел да укрепи инфраструктурата за защита на правата на ЛГБТИ хората извън столицата чрез изграждане на мрежа от местни активисти, подобряване на механизмите за сигнализиране и насърчаване на безопасни общностни пространства. Докладите, изготвяни в рамките на проекта, са част от тази по-широка стратегия – те събират, анализират и систематизират информация, която да подпомогне застъпничеството и институционалния диалог.

Първото издание на доклада (обхващащо периода август 2023 – юни 2025 г.) беше насочено към анализ на конкретни случаи, първите съдебни решения след измененията в Наказателния кодекс и официално наличната статистика . То постави акцент върху практическото приложение на новата законодателна рамка, въведена през 2023 г., и върху предизвикателствата, свързани със сигнализирането, разследването и наказването на престъпленията от омраза.

Настоящото второ издание е различно по своя фокус. Към началото на февруари 2026 г., при подготовката му, не бяха налични нови публикувани обобщени официални данни от Министерството на вътрешните работи или Прокуратурата на Република България за последния отчетен период. Поради това партньорите решиха да насочат вниманието към международните и европейските инструменти, които България може и следва да прилага в борбата с престъпленията от омраза.

Докато първият доклад анализираше „какво се случва“ след криминализирането на хомофобските престъпления от омраза в България през 2023 г. през конкретни казуси, статистически данни и институционални реакции, настоящият разглежда „какво следва да се случва“ съгласно действащото международно право. Той представя актуалните директиви на Европейския съюз, инструментите на Съвета на Европа и релевантната практика на Европейския съд по правата на човека, които поставят ясни стандарти относно разследването на дискриминационния мотив, защитата на жертвите и гарантирането на ефективни, пропорционални и възпиращи санкции.

АВТОР: АДВ. НАТАША ДОБРЕВА

РЕДАКЦИЯ: МОНИКА ПИСАНКЪНЕВА

ДИЗАЙН: МАНУЕЛА ПОПОВА

ФОНДАЦИЯ БИЛИТИС 2026

АКТУАЛНИ ДИРЕКТИВИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Европейският парламент отдавна е забелязал нуждата от засилена борба с престъпленията от омраза и през последната година върши усилена подготвителна работа в тази връзка. През 2025г. беше завършена обновена версия на Директивата, установяваща минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления (Директива 2012/29/ЕС) и през 2026г. тя ще влезе в дневния ред на Европейския парламент за гласуване. Тази директива през последните 13 години имаше фундаментално значение и изключително важно влияние за оформяне на основните наказателно-правни принципи у нас. От средата на 20-ти век, нашето наказателно съдопроизводство следва съветския модел, което означава, че то непоклатимо беше центрирано върху защита правата на извършителите на престъпления. Благодарение на Директива 2012/29/ЕС, закостенелите наказателно-правни политики в България най-накрая се пропукаха и започнаха да се изместват в посока подходи, акцентиращи върху защита правата на пострадалите от престъпления. Отчитайки успешното транспониране на директивата на територията на ЕС, Европейският парламент сега си е поставил за задача да надгради още повече постигнатото и да засили гаранциите за жертвите, с все по-конкретни и изчерпателно изброени изисквания към държавите членки. Това включва специална защита срещу престъпления, мотивирани от сексуалната ориентация на гражданите, и специална защита срещу реч на омразата. В обновената версия на директивата, престъпленията от омраза са многократно изтъкнати като явление със свръхвисока степен на обществена опасност.

Така например към момента директивата изисква „подкрепа от службите за подкрепа на жертвите“ (чл. 9) на следните изрично изброени уязвими лица: „жертвите на сексуално насилие, жертвите на насилие, основано на пола, и жертвите на насилие при близки взаимоотношения“. Тази година, предстои към тях да се добавят и: „жертвите на трафик на хора, жертвите на организирана престъпност, жертвите с увреждания, жертвите на експлоатация, жертвите на престъпления от омраза, жертвите на тероризъм, жертвите на основните международни престъпления“. Видно е, че престъпленията от омраза са подредени до възможно най-тежко-наказуемите деяния, известни в правните системи.

Също така, към момента директивата изисква от разследващите органи да направят индивидуална оценка на нуждите, най-общо, според „личните характеристики на жертвата“ (чл. 22). В бъдеще обаче директивата ще задължава разследващите органи да съобразяват, съвсем конкретно, характеристиката „сексуална ориентация“ на жертвата.

Освен това директивата ще задължава разследващите органи да обръщат особено внимание на „жертви, които са пострадали от престъпление, извършено поради предразсъдък или с дискриминационен мотив, който може да е свързан с техните лични характеристики“. Какво точно представлява такова престъпление, за да не звучи абстрактно и теоретично, директивата дава изрични примери и те включват „престъпления от омраза“.

Много съществено предстоящо допълнение на директивата е въвеждане на задължение за разследващите органи да зачитат един извършител като рисков, когато той е използвал реч на омраза: „В контекста на индивидуалната оценка, особено внимание трябва да се обръща на риска, произлизащ от извършителя, включително риска от насилствено поведение и телесно увреждане, употребата на оръжие, включване в организирана престъпна група, злоупотреба с наркотици и алкохол, злоупотреба с деца, психична болест, следене, закана или **реч на омраза**“.

След приемането на обновената версия на Директива 2012/29/ЕС, държавите ще имат двугодишен период за транспонирането ѝ. Съответно, най-късно през 2028г. българското правителство трябва да бъде готово с нужните допълнения в Наказателния кодекс, Наказателно-процесуалния кодекс, Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадалите от престъпления и т.н., които по-ефективно ще защитават ЛГБТИ малцинства от престъпни нападки.

Европейският парламент прокарва нишката за борба с престъпленията от омраза и в още една директива. През 2024г. той прие директива относно борбата с насилието над жени и домашното насилие (Directive (EU) 2024/1385). С нея се установяват минимални правила относно престъпленията и наказанията в областта на компютърната престъпност.

Директива (ЕС) 2024/1385 задължава националните власти да криминализират като престъпление:

- заплашително поведение чрез информационни и комуникационни технологии (ИКТ), насочено срещу дадено лице, когато то включва заплахи за извършване на престъпления и причинява основателен страх на лицето за безопасността му;
- заплашително или обидно поведение, насочено срещу дадено лице, по такъв начин, че да стане обществено достояние, когато може да причини тежки психически вреди на лицето;
- публично разпространяване, чрез ИКТ, на материали, съдържащи личните данни на дадено лице, с цел подбуждане на други хора към причиняване на физически или тежки психически вреди на лицето;
- публично подбуждане, чрез ИКТ, към насилие или омраза, насочено срещу лице или група лица, определени въз основа на техния пол.

В съчетание с изискването за криминализация, Европейският парламент задължава националните власти да определят минимално наказание за горните деяния - 1 година лишаване от свобода.

Може да се каже, че в момента българското правителство е изпълнило половината от тези изисквания. В сега действащия Наказателен кодекс, закана за извършване на престъпление, която предизвиква основателен страх, че ще бъде осъществена, е криминализирана. Тя може да бъде изразена както устно в присъствието на жертвата, така и писмено, чрез ИКТ. Недостатък е обаче размерът на наказанието. То не е със задължителния минимален праг от 1 година лишаване от свобода, както изисква Директива (ЕС) 2024/1385, и в тази част Наказателният кодекс трябва да се измени.

По-нататък, българският Наказателен кодекс криминализира публичното разгласяване, чрез средства за масова информация или по друг начин, на „нещо унижително за честта или достойнството“ или „позорно обстоятелство“ за дадено лице (обида или клевета). Това деяние обаче също има прекалено леко наказание и дори не се наказва с наказание по вид „лишаване от свобода“, а с наказание по вид „глоба“. Очевидно и тук са нужни промени, които да въведат „ефективни, пропорционални и възпиращи наказания“, както задължава Директива (ЕС) 2024/1385 (чл. 10).

Накрая, подбуждането към насилие или омраза по признак пол не е криминализирано от българското правителство. Същото задължение произлиза и от Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба срещу насилието над жени и домашното насилие, която българското правителство ноторно отказа да ратифицира (чл. 4). Крайният срок за добавяне на такова престъпление в българския Наказателен кодекс е 14.06.2027 г. Иначе, минималното наказание от 1 година лишаване от свобода за подбуждане към насилие или омраза (но по други признаци) в момента е спазено (чл. 162 НК).

Постижение на Директива (ЕС) 2024/1385 е отчитането на високата степен на обществена опасност на престъпленията срещу хората, които по професия защитават ЛГБТИ малцинства. Директивата има силна добавена стойност за българския контекст с това, че задължава българските власти да криминализират нападенията над следната група граждани: „обществен представител, журналист или защитник на правата на човека“. По-специално, ако изброените по-горе престъпления са извършени срещу дадено лице, което е избрано за жертва защото е обществен представител, журналист или защитник на правата на човека, то този мотив трябва да бъде включен в Наказателния кодекс изрично като отегчаващо вината обстоятелство.

Нападения, закани и обиди срещу обществени представители са криминализирани в България. Наказателна отговорност за престъпления, които целят да накажат жертвата за нейната професия на правозащитник или журналист обаче в момента липсва. За сравнение, у нас се предвижда по-високо наказание за нападение над лице с професия лекар или учител. „Обществен представител“ означава лице, което е посочено от обществена организация да упражнява определена функция, а под „обществена организация“ се разбира юридическо лице с нестопанска цел, в обществена полза, което може да бъде сдружение или фондация, политическа партия или синдикат. Например в съдебната практика качеството „обществен представител“ е било придавано на председателя на Българския хелзинкски комитет.

АКТУАЛНО ПРАВО НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА

Задължението, което има българското правителство, да криминализира нападения над правозащитници, произлиза и от още един европейски акт. Това е Конвенцията на Съвета на Европа за защита на професията на адвоката, подписана от България на 03.07.2025г. (все още нератифицирана). По силата на тази конвенция, България трябва да гарантира на адвокатите, че няма да станат обект на физическа атака, закана, унижително отношение или неподходящо вмешателство, когато те вършат следните професионални дейности: „да информират публиката за проблеми, свързани с дела на свои клиенти, ... да подкрепят върховенството на закона и спазването му, да взимат участие в публична дискусия по съществуването, тълкуването и прилагането на съществуващи и предложени правни разпоредби, съдебни решения, администрацията на и достъпа до правосъдие и подкрепата и защитата на правата на човека, както и да правят предложения за реформи, засягащи тези сфери“. (чл. 7).

Все по тази стратегическа линия, в края на миналата година Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) разгледа ключов проблем с тежка реч на омразата срещу трима български правозащитници и осъди България за липсата на ефективно наказателно преследване на извършителите. Инцидентите са от 2015г. и са се случили на адвокат Валерия Иларева, председателка на Фондация за достъп до права, г-жа Лидия Стайкова, доброволка към Върховният комисар на ООН за бежанците, и г-н Красимир Кънев, председател на Българския хелзинкски комитет. Инцидентите представляват много тежки закани за убийства и изтезания и подбуждане към насилие на тримата правозащитници, по повод на тяхната работа по подпомагане на бежанци и имигранти. На 09.09.2025г., ЕСПЧ се произнесе с решение, с което постанови, че правото на защита на лична неприкосновеност на жалбоподателите е било нарушено, тъй като българската прокуратура не се е справила със задължението си да установи фактите по случая, да идентифицира и издири агресорите и да реагира достатъчно и пълно на сигналите на жалбоподателите. ЕСПЧ заключава: „Кумулативният ефект е бил, че заплахите, подстрекаването към насилие и речта на омразата, мотивирани от нетолерантност и предразсъдъци и насочени срещу жалбоподателите заради връзката им, чрез професионалната им дейност, с групите хора, за чиито права са работили, са останали практически без правни последици, а на жалбоподателите не е била осигурена необходимата защита на правото им на лична неприкосновеност“ (§ 145 от решението). Пълният текст на решението е наличен на български: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-247870>

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Международните организации, в които България членува, имат ясни и конкретни изисквания за наказателно-правна защита на ЛГБТИ лица и техните адвокати, както и прецизни крайни срокове за тяхното спазване. В ресора на Министерски съвет е *Конвенцията на Съвета на Европа за защита на професията на адвоката* да бъде предложена за ратифициране със закон от Народното събрание. По този начин тя ще стане част от вътрешното право на страната. Следва да се отбележи в тази връзка, че противоречаща на замисъла и принципите на тази конвенция се явява новата временна комисия в българския парламент “за установяване на факти и обстоятелства относно дейността на Джордж Сорос и Александър Сорос и техните фондации на територията на Република България, финансиращи български физически и юридически лица и неправителствени организации, както и установяване на свързаността им с политически партии, магистрати, образователни институции, медии, бизнес структури и органи на държавна власт”, създадена на 05.11.2025г. Мотивите за създаването на тази парламентарна комисия бяха, че „само чрез пълно изясняване и осветляване на дейността на Джордж Сорос и Александър Сорос и техните фондации на територията на Република България ... ще могат да се предприемат адекватни мерки за ограничаване и премахване на това влияние“. Следователно мотивите формулират цел, която е напълно противоположна на изискванията на Съвета на Европа за охраняване и насърчаване на застъпническата и правозащитна дейност на националните адвокати. Това е една солидна причина, поради която е препоръчително въпросната комисия да бъде закрита.

В допълнение, в ресора на Министерството на правосъдието е да създаде работна група за транспониране на посочените по-горе две директиви що се отнася до изискванията към наказателното право и наказателния процес. Препоръчително е такава работна група да се създаде възможно най-скоро и нужните законови промени да се приемат максимално бързо, за да не изминат още две години в ненаказани и неадресирани престъпления от омраза и за да бъдат подпомогнати хора в реален риск.

Проектът Rainbow Network е финансиран от Европейския съюз и изпълняван от фондации Билитис и ГЛАС. Изразените възгледи и мнения са само на авторите и не отразяват непременно тези на Европейския съюз. Нито Европейският съюз, нито предоставящият орган може да носи отговорност за тях.

Co-funded by
the European Union

bilitis

GLAS

**RAINBOW
NETWORK**